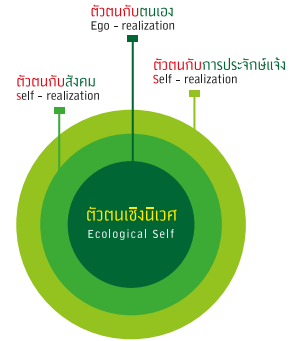
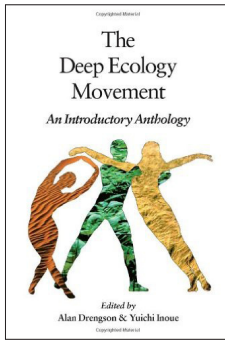
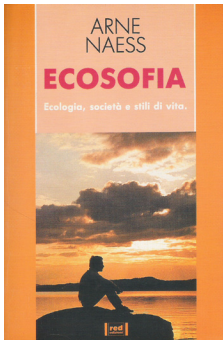

●● “ฉันคงอ่านและเขียนเปลี่ยนแปลง เพื่อขับไล่ไร้พลังทุกแหล่งหล้า ทุกถ้อยคำกริยาเดียวช่วยเยียวยา ต่อชีวิตชีวาราวตาน้ำ จากโรงงานพบตนเป็นคนสวน ฝ้าชุดพรวนพลิกพื้นผองพื้นต่ำ มองเห็นโลกปรากฏราว บทธรรม มองเห็นคำลึกซึ่งเป็นหนึ่งเดียว เห็นความงามความมั่งคั่งอยู่ข้างใน ยุคสมัยไกลห่างต่างร้อยเกี่ยว ชีวิตคือฝุ่นละอองฝ้าท่องเหียว และกลมเกลียวไพศาลกาลฤดู” ●●

‘ฉันจึงมองเห็นโลกเพราะการอ่าน ได้ยินเสียงขับขานจากการเขียน’

• เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์

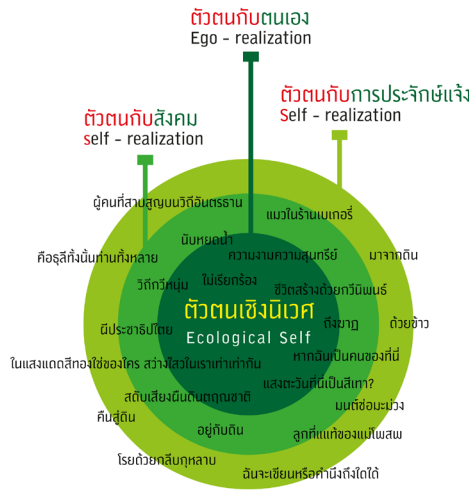
ตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ในกวีนิพนธ์แม่น้ำที่สาบสูญ

• บรรจง บุรินประโคน

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ผ่านกวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำที่สาบสูญ” ในด้านการนำเสนอและการประกอบสร้างความหมายในกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตัวตนเชิงนิเวศอันเป็นการมองผ่านกระบวนการที่ใหม่ที่ว่าด้วยท่าทีของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยศึกษาจากงานกวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำสาบสูญ” ผลการศึกษาพบว่าเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ใช้กวีนิพนธ์เพื่อนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศและการประกอบสร้างความหมาย โดยมีการนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ฤดูกาล สถานที่ ความเชื่อ ความศรัทธา ชนบท ชุมชนเมือง การเมือง ศาสนา ความรัก โดยมีการนำเสนอผ่านงานกวีนิพนธ์ 3 ลักษณะ คือ 1. ตัวตนกับตนเอง 2. ตัวตนกับสังคม และ 3. ตัวตนกับการประจักษ์แจ้ง การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric) อันเป็นการยืนยันตนตนที่แท้จริง (Self Realisation) ทั้งยังเป็นการยืนยันในอัตลักษณ์ของตัวเองที่ว่ามนุษย์กับธรรมชาติล้วนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การแสดงความรัก ป่อน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติจึงถือเป็นความสัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ นอกจากนี้ ยังเป็นการยืนยันตัวตน ความสัมพันธ์ คุณค่า และจุดมุ่งหมายของชีวิต อันเป็นตัวตนแห่งธรรมชาติหรือตัวตนเชิงนิเวศ เป็นตัวตนที่ไม่แบ่งแยกออกจากสรรพชีวิต จุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์จึงอยู่ที่การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้ ซึ่งโยงกลับไปสู่การหยั่งรู้ถึงตัวตนแห่งธรรมชาติในที่สุด

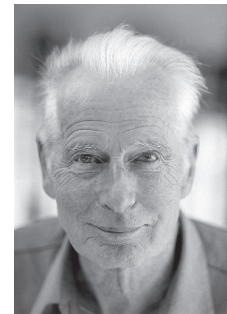
แนวคิดทฤษฎีตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Self) ถือเป็นแนวคิดทางด้านนิเวศวิทยา (Ecology) ทั้งนี้หากพูดตามความหมายของหรือตามทัศนะของนักนิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) ถูกสถาปนา

• พื้นที่กวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์

ขึ้นโดย อาร์เน นาสส์ (Arne Naess) โดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าด้วย ‘ตัวตน-ความสัมพันธ์’ ‘คุณค่า’ ‘จุดมุ่งหมายของชีวิต’ โดยนาสส์ให้ความหมายของคำว่า “ตัวตนที่ไม่แบ่งแยกออกจากสรรพชีวิต” โดยเขาใช้คำว่า ตัวตนแห่งธรรมชาติ หรือตัวตนเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นทัศนะที่ได้รับมาจากความหมายของตัวตนทางรหัสยนิยม เช่น ตัวตนแห่งจักรวาล อาตมัน ตัวตนทางจิตวิญญาณ หรือความหมายของตัวตนที่ก่อตัวด้วยสรรพชีวิตเข้าไว้ร่วมกันทั้งหมด ทั้งโลก ทั้งจักรวาล และธรรมชาติ ทั้งสิ่งที่นิยามว่ามีชีวิตและไม่มีชีวิตต่างไม่ได้อยู่อย่างแยกขาดจากกัน โดยนาสส์ได้ให้ความสัมพันธ์กับ “ความสัมพันธ์ภายใน” โดยแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีปฏิสัมพันธ์ถึงกัน “ทั้งหมดคือหนึ่งเดียว” และยังเชื่อมโยงกับ “คุณค่าของสรรพสิ่งต่างมีอยู่ในตัวเอง” จุดมุ่งหมายของชีวิตจึงอยู่ที่ “การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้” ซึ่งจะโยงกลับไปสู่การหยั่งรู้ถึงตัวตนแห่งธรรมชาติ (กานมณี ภูภักดี, 2547 : 2)

โดยแนวความคิดดังกล่าวเกิดจากการหยั่งรู้ตัวตนที่แท้โดยทั่วไปซึ่งมักจะมองผ่านการพัฒนา 3 ขั้นคือ เริ่มจากอัตตา (Ego) และไปสู่ตัวตนทางสังคม (Social Self) ไปสู่ตัวตนที่แท้จริง (Metaphysical Self) แต่นาสส์พบว่าหลักการคิดแบบนี้ได้ตัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติออกไป นาสส์

• อาร์เน นาสส์ (Arne Naess)

จึงได้เสนอตัวตนเชิงนิเวศ หรือตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) อันเป็นตัวตนเชิงนิเวศภายใต้กรอบแนวคิดหรือมโนทัศน์ที่ว่า ตัวเราต่างถือกำเนิดมาจากการมีของธรรมชาติเช่นเดียวกับสรรพสิ่ง โดยให้เหตุผลว่าการพัฒนาการในกระบวนการนี้เกิดจากการหยั่งรู้ 3 ระดับ คือ ระดับที่ 1 Ego-Realization หมายถึง ระดับของการตระหนักในอัตตาของตนเอง ระดับที่ 2 Self-Realization หมายถึง ระดับของการหยั่งรู้ตัวตนที่สัมพันธ์กับคนอื่น และการหยั่งรู้ระดับที่ 3 คือ Self-Realization หมายถึง ระดับของการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง

“แม่น้ำที่สาบสูญ” ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์

แม่น้ำที่สาบสูญ (2559) ถือเป็นงานกวีนิพนธ์ลำดับที่เจ็ด ถือเป็นเล่มล่าสุดของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ โดยกวีนิพนธ์ดังกล่าวยังได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 2 เซเวนบูคเอดเวิร์ด ประจำปี พ.ศ.2559 “แม่น้ำที่สาบสูญ” ประกอบด้วยกวีนิพนธ์กว่า 60 ชิ้น โดยมีการจัดแบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 ภาค ดังนี้ 1) มาจากดิน 2) ชีวิตสร้างด้วยกวีนิพนธ์ 3) อยู่กับดิน 4) ในสวนสมมติ 5) ระหว่างทาง 6) ลำนำแห่งลำน้ำ 7) ฉันเขียนเพราะกึ่งขา 8) ฉันจะเขียนหรือคานึงถึงได้ 9) คินส์ตูน กวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำที่สาบสูญ” ถือเป็นกวีนิพนธ์ที่มีการจัดวางรูปแบบเนื้อหาชัดเจนอีกเล่มหนึ่งของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ โดยบอกเล่าถึงวิถีชีวิต ความรัก ความเชื่อ ความศรัทธา ศาสนา การเมือง ปรมาณ และความเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่หลอมรวมเป็นเรื่องราวที่เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ได้ประสบพบเจอ และยังหลอมรวมถึงความเป็นตัวตนของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ดังที่ จริญญา

ปรับภัยประลัย กล่าวถึงงานของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ จุดประกายวรรณกรรม คอลัมน์ระหว่างบรรทัด เรื่อง “แม่น้ำที่สาบสูญ หัวใจ นาไร่ และสายน้ำ” ฉบับวันที่ 20 มีนาคม 2559 (กรุงเทพธุรกิจ จุดประกายวรรณกรรม, 2559 : 5) ว่า “ด้วยมุมมองเช่นนี้เอง โลกของ เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ จึงไม่แบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ ไม่มีพวกเขาไม่มีพวกเรา ไม่มีพวกอื่น ทุกคนล้วนเป็นหนึ่งเดียว ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมดื่มร่วมกินร่วมหายใจอยู่บนโลกใบเดียวกัน นับจากอดีตจวบจนปัจจุบัน” อันเป็นเสมือนค้อนความรู้สึกราวกับเรวัตร์บรรจงตอกย้ำลงบนหัวตะปูของชีวิต วันแล้ววันเล่า อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

“แม่น้ำที่สาบสูญ” กับการนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศ

• ตัวตนกับตนเอง

ตัวตนแห่งธรรมชาติ (Ecological Self) หรือ ตัวตนเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าตัวเรานั้นถือกำเนิดจากกรรมของธรรมชาติเช่นเดียวกับสรรพสิ่งที่ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยกระบวนการนี้เกิดจากการหยั่งรู้ในตัวตน 3 ระดับคือ 1. ego-realization หมายถึง ระดับของการตระหนักในอัตตาของตนเอง 2. self-realization หมายถึงระดับของการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น 3. Self-realization หมายถึง ระดับของการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง หรือที่เรียกกันว่า “ตัวตนเชิงนิเวศ” นั่นเอง

สำหรับระดับการตระหนักในอัตตาของตนเอง (ego-realization) เป็นระดับเริ่มแรกของมนุษย์โดยทั่วไป ซึ่งรับรู้ถึงความเป็นตัวเป็นตนเฉพาะของตนเอง หรืออัตลักษณ์ (identity) ซึ่งแยกออกจากสิ่งอื่น ชีวิตอื่น หรือที่เรียกว่าอัตตา (ego) ความยึดมั่นถือมั่นในตัวเองของกู นี้คือตัวฉัน นี่คือสิ่งนั้น นั่นคือสิ่งนี้ ซึ่งเป็นลักษณะที่แสดงถึงปัจเจกภาวะ ระดับของอัตตามีอยู่ในหลายมิติ หลายระดับความหมายหนึ่งในนั้นคือความหมายตามธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ย่อมต้องการรักษาตัวตนเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ โดยที่สัมพันธ์เฉพาะกับความต้องการทางกายภาพ (กานมณี ภูักดี, 2547 : 69)

จากบทกวี ‘มาจากดิน’ จะเห็นว่าเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ได้นำเสนอบทกวีผ่านประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่รายรอบตัวของเขา อันเป็นภาพจำในวัยเยาว์ที่บรรจงฉายผ่านงานกวีนิพนธ์ อันสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันกับพื้นที่ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ฤดูกาล สถานที่ ความเชื่อ ความศรัทธา ตลอดจนพื้นที่ชนบทที่เสมือนเป็นแต่ชีวิตที่หล่อหลอมความเป็นเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ไว้อย่างแนบแน่น

การตระหนักในอัตตาของตัวเราเองถือเป็นการยืนยันถึงตัวตนแห่งเราอย่างชัดเจน เป็นเสมือนการตีกรอบตัวตนในระดับปัจเจกบุคคล ดังที่ โยเดเกอร์ (อ้างในธัญญา สังขพันธานนท์, 2559 : 256) กล่าวถึงการยืนยันในอัตตาผ่านกรอบกระบวนการทัศน์ของการโยยหาอดีตว่า การโยยหาสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นพิเศษนั้นเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ และสะท้อนถึงความปรารถนาที่ติดตัวเรามาแต่กำเนิดที่จะมีชีวิตที่แท้จริงกว่าชีวิตที่เป็นอยู่ แก่นแท้ของแนวคิดเกี่ยวกับการกลับสู่บ้านเกิด (Home Coming) คือโมทัศน์ของตัวตนอันจริงแท้ และระยะห่างจากตัวตนที่ “แท้จริง”

วิญญาณเลือกฝังผางมวลรากหญ้า
ท้องทุ่งนาสวนไร่แผ้วไผ่ศาล
คืนดาวตกในพวงไฟแดงตาล
เสียงสายธารเซาะฝั่งอย่างช้าช้า
ในหลืบผืนเหมือนจริงหญิงสาวไร่

เฝ้าหาน้ำขึ้นบนไฉจจากชายท่า
เข้าครัวไฟปรุงปรุงหุงข้าวปลา
เสียงเปิดไถเพรียกหาหมูหมาพร้อม
เก็บผักนึ่งชอยสับกับเหวกกกล้วย
กราบฟ้าดินอานวยช่วยยกนอม
หลังดัดอ้อยเงินหนอกพอจอม
หลังเกี่ยวข้าวนายอ่อมพอใส่ถุง...

(มาจากดิน : 13)

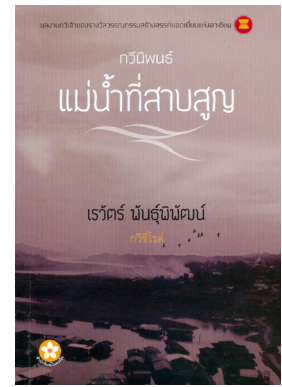
• ตัวตนกับสังคม

สำหรับระดับการตระหนักในการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (self-realization) คือระดับที่เริ่มหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ชีวิตอื่นที่มีใช่แค่ตัวเราเท่านั้นเป็นระดับที่อัตตาเริ่มขยายสู่ชีวิตอื่นที่กว้างขวางขึ้น เป็นความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชีวิตอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือที่นาสส์เรียกว่า identification หรือการสำนึกในตนที่มีอยู่ร่วมกับผู้อื่น นาสส์ยกตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขาเมื่อ 40 ปีที่แล้วว่า ขณะที่เขากำลังทดลองสารเคมีอยู่นั้นบังเอิญมีตัวหมัดไซครายตกลงไป แต่เขาไม่สามารถช่วยอะไรได้และต้องปล่อยให้มันค่อย ๆ ตายไปเขารู้สึกสลดใจ เพราะเขาเห็นตัวเองเป็นเช่นตัวหมัดตัวนั้น (he sees himself as a flea) ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจนี้เองที่เป็นสาระสำคัญของการสำนึกในตัวตน ซึ่งสามารถขยายต่อไปถึงสรรพชีวิตที่กว้างขวางอย่างที่สุดในระดับต่อไป (กานมณี ภูักดี, 2547 : 69-70)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ระดับการตระหนักในการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (self-realization) คือระดับที่เริ่มหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่นกับสังคมชีวิตอื่นที่มีใช่แค่ตัวเราเท่านั้นเป็นระดับที่อัตตาเริ่มขยายสู่ชีวิตอื่นที่กว้างขวางขึ้น อันเป็นความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชีวิตอื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา หรือที่นาสส์เรียกว่า (identification) หรือการสำนึกในตนที่มีอยู่ร่วมกับผู้อื่น อันสอดคล้องกับแนวความคิดของสาทิศ ภูมาร (2552 : 98) “นิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ” (Spiritual Ecology) ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์แบบองค์สาม (ผืนดิน สังคม วิญญาณ) “สังคม” สาทิศ ภูมาร กล่าวว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสังคมเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งในธรรมชาติเท่านั้น และเมื่อมองเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะเห็นความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งด้วย จากกวีนิพนธ์ที่ชื่อ “แมวในร้านเบเกอรี่” จะเห็นว่าภาพที่เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์พรรณนาผ่านงานกวีนิพนธ์ของเขานั้น คือภาพแห่งการหยั่งรู้ถึงตัวตนที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (self-realization) อันเป็นภาพความสัมพันธ์ที่ถ้อยที่ถ้อยอาศัย เป็นภาพมิตรภาพระหว่างคนและสัตว์ ที่ดูเหมือนว่าจะมีสถานะต่างกัน หากแต่การนำเสนอผ่านกรอบกระบวนการทัศน์ตัวตนเชิงนิเวศที่มองว่าสรรพสิ่งต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การสำนึกในตนที่มีอยู่ร่วมกับผู้อื่นของเรวัตร์ ผ่านงานกวีนิพนธ์ชิ้นนี้ จึงเสมือนเป็นเครื่องยืนยันต่อความเป็นตัวตนของเขาในแง่ของการมองสังคมอย่างเข้าใจและเข้าถึงในที่สุด

ชายพ่อค้ำนั้ยงวัยกลางคน
อันตัวตนใดหนอที่หล่อหลอม
ชีวิตกับวิถีประณีประนอม
โลกรายล้อมที่หมุนด้วยทุนนิยม
คล้ายกับแมวมอบพลางทางกวดไกว
พึงพอใจในมัสตแห่งรสนิยม
โลกข้างในหนึ่งเดียวอันเกลียวกลม
ทั้งแดดลมฝนพรุล้วนมี

(แมวในร้านเบเกอรี่ : 29)

• กวีนิพนธ์ชุด ‘แม่น้ำที่สาบสูญ’

• ตัวตนกับการประจักษ์แจ้ง

สำหรับระดับการตระหนักในตัวตนของการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) คือระดับที่ตัวตนนั้นได้ขยายไปยังสรรพสิ่งอย่างกว้างขวางละเอียดลุ่มลึกซับซ้อนหลากหลาย ยิ่งใหญ่ ในทุกมิติทุกกาลเทศะ คือการรับรู้ว่าตัวเราก็คือผู้อื่น ทุกสรรพสิ่งสรรพชีวิตคือหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เหล่าสรรพสัตว์ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ภูเขา ทะเล ผืนดิน และโลกดังที่นาสส์เรียกว่าการประจักษ์แจ้งในตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Self) หรือการสำนึกในตัวตนที่กว้างขวาง (wide identification) (กานมณี ภูักดี, 2547 : 70)

จากบทกวี “สดับเสียงผืนดินตฤณชาติ” จะเห็นว่าเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ได้นำเสนอบทกวีผ่านน้ำเสียง หรือท่วงทำนองของความรัก และยังมองว่าสรรพสิ่งล้วนยึดโยงกันเป็นหนึ่งเดียว การมองธรรมชาติผ่านงานกวีนิพนธ์ชิ้นนี้ของเรวัตร์ จึงอาจกล่าวได้ว่า เขามองผ่านการตระหนักในตัวตนระดับของการประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง (Self-realization) อันหมายถึงตัวตนเชิงนิเวศ ทุกสรรพสิ่งสรรพชีวิตคือหนึ่งเดียวกัน ไม่ว่าจะระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เหล่าสรรพสัตว์ พืชพันธุ์ แม่น้ำ ภูเขา ทะเล ผืนดิน ดังในเนื้อความกวีนิพนธ์ “สดับเสียงผืนดินตฤณชาติ” ที่ว่า

ให้รารกรกนกออกได้ก่อร่าง
ซึ่งมีส่วนสรรค์สร้างคือทุกสิ่ง
สิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งล้วนพึ่งพิง
ล้วนเกี่ยวกออดมิทอดทิ้งเป็นสิ่งเดียว

(สดับเสียงผืนดินตฤณชาติ : 14)

บทสรุป

จากการศึกษาตัวตนเชิงนิเวศของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ผ่านกวีนิพนธ์ชุด “แม่น้ำที่สาบสูญ” ในด้านการนำเสนอและการประกอบสร้างความหมายในกวีนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตัวตนเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่าเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ใช้กวีนิพนธ์เพื่อนำเสนอตัวตนเชิงนิเวศและการประกอบสร้างความหมาย โดยมีการนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ฤดูกาล สถานที่ ความเชื่อ ความศรัทธา ชนบท ชุมชนเมือง การเมือง ศาสนา ความรัก ทั้งนี้เรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ ได้มองผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยการให้ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentric) อันเป็นการยืนยันตัวตนที่แท้จริง (Self Realisation) ทั้งยังเป็นการยืนยันในอัตลักษณ์ของตัวเองที่ว่า “มนุษย์กับธรรมชาติล้วนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การแสดงความรัก อ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติจึงถือเป็นความสัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่ จุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์จึงอยู่ที่การประจักษ์แจ้งในตัวตนที่แท้ ซึ่งโยงกลับไปสู่การหยั่งรู้ถึงตัวตนแห่งธรรมชาติในที่สุด” •